НОВ ПОГЛЕД КЪМ ПЕЕНЕТО НА БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ В ПРЕДУЧИЛИЩНОТО МУЗИКАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

Ана Борисова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”

A NEW VIEWPOINT ON THE SINGING OF BULGARIAN FOLK SONGS DURING THE PRE-SCHOOL MUSICAL EDUCATION

Ana Borisova

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Abstract: *The studying of Bulgarian folk songs in the pre-school musical education is an area that has not been well researched. A great part of music teachers and tutors working in pre-school are much distanced from the ethno-pedagogy, with its means of passing on singing tradition, as a part of a rural folklore culture, as well as from the specifics of the children's song and game culture. In the current research, I suggest new approaches, aiming to increase the musical teachers' motivation for singing folk songs. The results to which these approaches should lead will encourage the young children to attempt their first folk performances, while using the characteristic sound formation, to improve their speech skills, and to enrich their understanding of Bulgarian traditional culture.*

Keywords*: early childhood, preschool education, music education, Bulgarian folklore singing, research*

БЪЛГАРСКОТО НАРОДНО ПЕЕНЕ – ОТ АВТЕНТИЧНО КЪМ АКАДЕМИЧНО

Българското народно пеене е феномен, който вълнува поколения фолклористи и музикални педагози. То е било неизменна част от селската фолклорна култура на българина. Предвид индустриализацията, урбанизацията и видимите и невидими социокултурни промени в страната, се е наложило автентичната култура да „излезе” от селото и да се

вмъкне, „преоблечена” в нова премяна, в детските градини и училищата. Какъв е пътят на професионализацията на българското народно пеене?

През 1960 година отваря врати музикалното училище в Плевен, в което се изучават професионално български народни инструменти, от 1987 г. и народно пеене, а през 1967 г. и 1971 г. са открити съответно училищата за фолклорни изкуства в Котел и Широка лъка. През 1972 г. филиалът на тогавашната Българска държавна консерватория в гр. Пловдив официално се преобразува във ВМПИ (Висш музикално-педагогически институт), който от тогава и до днес е ковачница на професионални фолклорни музиканти, реализиращи се в сферата на изпълнителското изкуство и музикалната педагогика. Чрез тях народното пеене официално навлиза в училищната/академичната среда. Неслучайно, един от основните приноси на моя дисертационен труд е въвеждането на термина ***„академично народно пеене”***, чрез който ясно да бъде направена разликата между автентичното народно пеене и академичното народно пеене. (Борисова 2014: 38-47)

ИЗУЧАВАНЕТО НА НАРОДНИ ПЕСНИ В ПРЕДУЧИЛИЩНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЕТАП

Цел на настоящата разработка е обучението по българско народно пеене като част от предучилищното музикално възпитание. Въпросите, които вълнуват съзнанието ми, са свързани с това: По какъв начин се изпълняват българските народни песни в предучилищното музикално възпитание? Индивидуално или групово? Достатъчно ли е децата да бъдат запознати с начина, чрез който се пеят българските народни песни (визирам характерния маниер на звукообразуване) единствено чрез аудиозапис или е необходима „жива” демонстрация от учител? По кой начин децата трябва да бъдат обучават – автентично или академично? Поставените въпроси касаят всички обучаващи се в този образователен

етап деца, а не отделни индивиди, отличаващи се с определена природна надареност. В следваща своя разработка ще разгледам и съпътстващия настоящия труд проблем за обучението по народно пеене не само на студентите – бъдещи музикални педагози, но и на студентите, изучаващи Предучилищна и начална училищна педагогика.

Още след Освобождението, създателят на първата детска градина в България – Никола Живков, забелязвайки нюанси на чуждопоклонничество, заявява, че всички български игри, песни, приказки и гатанки трябва задължително да бъдат част от учебно-възпитателната програма на децата от всички възрастови групи. (Живков 1887: 8). Малко по-късно от Живков, Васил Стоин – фолклорист и дългогодишен учител по музика, заявява, че развитието на музикалния слух при децата може да се осъществи чрез българската народна песен. (Стоин 1924: 161-162) Трендафил Миланов пише: „Добри Христов не се помиряваше с конвенционалната западноевропейска мажорно-минорна интонационна основа на музикалното възпитание на българските деца и ратуваше за поставяне на началното музикално обучение на народностна интонационна основа чрез дорийски лад. (Миланов 1979: 70) Базирайки се на казаното по-горе, може с увереност да потвърдим огромната необходимост от изучаване на българските народни песни в този най-ранен образователен етап. Защо е необходима промяна на начина на изучаване на народните песни в предучилищното образование? В наши дни се наблюдава изключителен технологичен подем, на базата на който се технологизира и обучението по пеене и инструмент. „Верни помощници” на музикалните ръководители в детските градини на България са звукоизточниците, чрез които, на база слухово подражание, се възприема музиката, каквато и да е тя. „Живите” вокални и инструментални изпълнения са изместени и почти не се практикуват. Да не говорим в частност за българско народно пеене, което според повечето

студенти, изучаващи педагогически специалности, е много сложно за изпълнение. Нека надникнем назад във времето и си припомним по какъв начин се е предавала устната традиция в миналото – песни, приказки, гатанки и т.н.

ПРЕДАВАНЕ НА УСТНАТА ТРАДИЦИЯ В СЕЛСКАТА ФОЛКЛОРНА КУЛТУРА

Предаването на устната традиция в селската фолклорна култура – песни, приказки, гатанки и т.н. – е било естествен процес, част от живота на хората. Песенната традиция, като част от ритуалната обредност, от синкретичното цяло, се е предавала по наследство – от майка на дъщеря, от баба на внучка и пр. Тя е била част от културните традиции, а мисията ѝ далеч не е била свързана със сцена и медии, каквато функция има в наши дни. Интересно е, обаче, че в този исторически период, когато е била част от седянката, от сватбата, от лазаруването, коледуването и жътвата, песента е била обект на латентен обучителен процес, който е протичал невидимо, базирайки се на съвременния термин аформално обучение – протичащо през целия живот, но твърде успешно. Ето какво отговаря Алан Мериам на въпроса по какъв начин са се оформяли процесите на обучение в миналото: „...музиката не съществува независимо и извън културата. Разглеждането на културата като научено поведение води до заключението, че всяка култура оформя обучителни процеси във връзка със свои идеали и ценности.” (Merriam 1964: 145 – 163) По различен начин казано, но в същия контекст, споделя своето мнение и Мария Самоковлиева: „В българското селско общество от края на XIX век и първата половина на XX век, от векове е изработена оптимална система за възпитание и обучение на децата” (Самоковлиева 2007: 40) „...важна черта на начина на предаване на традиционната култура е, че в този процес има много участници – всички възрастни в семейството участват

всеки със своя роля и свои отговорности. По-големите братя и сестри, братовчеди или просто съседски деца, които са овладели във висока степен детската песенно-игрова култура за предходната детска възраст, също са образец и въвеждат и по-малките в игрите" (Марчевска 2018: 161) Отговорът е красноречив: тази обучителна практика е била част от битието на българина в различните периоди от неговия живот – детство, юношество, зрялост. Тези убедителни твърдения оттласкват научните ми търсения в посока намиране на съвременни педагогически подходи, базирани именно на селската фолклорна култура, които много фино и елегантно да бъдат приведени в педагогическите ситуации – задължителни и допълнителни, осъществявани в съвременното предучилищно музикално възпитание. Ето защо, отговорът на въпроса автентично или академично трябва да пеят децата в детската градина, разбира се, е: по маниера на автентичното народно пеене, от което е част и песенно-игровата култура на децата.

КАКВО СЪОБЩАВАТ НОРМАТИВНИТЕ ДОКУМЕНТИ ЗА ОБУЧЕНИЕТО ПО МУЗИКА В ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ?

1. Наредба 5/2016 г. : „Направлението залага на голям брой песни... отделено е внимание на връзката с българския фолклор чрез изпълнение на елементи на право хоро, ръченица и някои народни обичаи." (Наредба № 5 от 3 юни 2016 г. за предучилищното образование). От написаното в наредбата става ясно, че децата трябва да се запознаят с **минимум 11 песенни образци по време на целия предучилищен образователен етап, от първа до четвърта група.** Колко от тях трябва да бъдат народни песни, **не е посочено**. Този въпрос остава да бъде решен от възпитателите – автори на годишното тематично разпределение и от музикалния

ръководител, който обикновено подпомага и осъществяването на т.нар. празници в детските заведения.

2. Според чл. 25 от Наредба № 5/2016 г., „Продължителността на една педагогическа ситуация по преценка на учителя е от 15 до 20 минути – за първа и втора възрастови групи и от 20 до 30 минути – за трета и четвърта възрастови групи.”;
3. Неучебното време без задължителни форми на педагогическо взаимодействие е в периода от 1 юни до 14 септември;
4. Чл. 31. (1) Държавните, общинските и частните детски градини, съответно училища, може да прилагат иновативни и авторски програмни системи; (2) Чрез иновативните и авторските програмни системи в педагогически ситуации се придобиват и допълнителни компетентности, включително и извън образователните направления по чл. 28, ал. 2. (3) Допълнителните компетентности по ал. 2 се определят в програмната система по образователни направления и възрастови групи.

Като преподавател по народно пеене във Великотърновския университет вече над 14 години, имам прякото наблюдение, че голяма част от студентите, завършили специалността Педагогика на обучението по музика, се реализират като музикални ръководители в детски градини. Голям е и интересът у младите българи, желаещи да изучават Предучилищна и начална училищна педагогика. Дали обаче успяват да използват своите компетенции по отношение на българските народни песни и техния специфичен маниер на изпълнение, имат ли тази възможност? Може би е редно да се осъществи национално анкетно проучване, което да даде яснота дали бъдещите възпитатели в детските градини изучават практически дисциплини, свързани с българското народно пеене, което се отразява в тяхната бъдеща педагогическа практика по отношение на изучаването на народни песни в детската градина. Такова

проучване ще бъде извършено в следващ етап от моите научни търсения по тези въпроси.

На този етап обаче, това, което бихме могли да направим чрез тази статия, е да предложим един „нов поглед”, който да даде началото на създаването на модел за изучаване на българските народни песни в детската градина.

За да подходим отговорно към тази нелека задача, трябва:

- да се съобразим с Наредба № 5 от 2016 г.;
- да се съобразим с факта, че обучението на българските народни песни трябва да бъде базирано основно на играта и да се осъществява по модел на селската фолклорна култура, при която децата на различна възраст (3-6 години) са израствали заедно – играейки, пеейки, говорейки. Те са имали възможност да наблюдават и трупат представи за семейно-битовата обредност, базирана на годишния земеделски цикъл;
- да сме наясно дали бъдещият педагог, обучаван в университетската аудитория, има компетенции за извършване на този вид обучение.

„НОВ ПОГЛЕД” КЪМ ИЗУЧАВАНЕТО НА НАРОДНИ ПЕСНИ В ПРЕДУЧИЛИЩНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЕТАП

Не бих могла да скрия лекото си притеснение, пристъпвайки към описването на своя „нов поглед” за изучаване на народните песни (както и детските народни игри, които са част от песенно-игровата култура на децата), тъй като той е свързан с едно основно изискване, а то, за съжаление, според мен, към този момент не е актуално като част от висшето педагогическо образование. В следващото изложение ще очертая в пет основни компонента своите идеи и предложения, касаещи „новия поглед” при изучаване на народните песни в детската градина.

Първо, за да се изгради един нов подход за изучаване на народните песни в предучилищния етап, за всички деца в детската градина, не само за най-талантливите, трябва да са налице подготвени педагози, които **задължително да имат възможност да пеят.** Тук не говорим за академично народно пеене в най-съвременните художествени форми на музициране, а за открито, светло пеене, възможно най-близко намиращо се до естественото народно пеене и звученето на българската реч, подплътено с правилна дикция и с едно добро ниво на познаване на музикалнофолклорните диалекти на България. За да придобият тези умения, студентите трябва задължително да изучат практически детската песенно-игрова култура и да имат добър вокален пример (преподавател по народно пеене), който да ги научи да го правят, дори и в групова форма на обучение, точно по примера на автентичната песенна практика.

За мое голямо щастие, учебният план на специалността Педагогика на обучението по музика във Великотърновския университет беше значително променен и випускът, приет за обучение през 2020 година, има заложена задължителна дисциплина, която се нарича Народно пеене. Т.е. всички студенти от един випуск ще имат възможност да пеят заедно български народни песни. Според мен подобни промени **задължително трябва да настъпят и в учебните планове на всички педагогически специалности в страната**, защото, според моите наблюдения, студентите се нуждаят от повече практически занимания за тяхната бъдеща педагогическа практика по музика в детската градина, която е свързана в основната си част с пеене.

На фона на казаното по-горе, преглеждайки статия от сборника на американските автори – етномузиколози и музикални педагози Патриша Кембъл и Тревър Уигинс, с автор японската изследователка Маюми Адачи, посветена на подходите при музикалното обучение в предучилищното музикално възпитание в Япония, стават ясни два основни

факта, касаещи нашата статия. На база теренно проучване, осъществено през 2001 г., обхванало 126 детски градини, от които 121 отговарят на критериите на проучването, авторката поставя различни въпроси относно музикалното възпитание в 3-6 годишна възраст. Резултатите са следните: „Учителите в детската градина са помолени да изпишат по едно заглавие на песен, предложена от дете, на която то се забавлява при изпълнение. Резултатът е бил такъв, че само 3 от 380 заглавия на песни са били част от специфичните народни песни ***warabe-uta.*** Всички останали са били съвременни, авторски песни, композирани в западен стил, които основно са изучавани от медиите. (Campbell, Wiggins 2013: 461) Този резултат показва, че пеенето на японски народни песни в предучилищния период в Япония е сведено до минимум и се потвърждава от така направеното проучване. Коментари по този повод, в същата статия дават и японски студенти, изучаващи педагогически специалности: „...повече от 70 процента от тях вярват, че пеенето е необходимо, защото предлага възможност на децата да се изразяват и контактуват помежду си". (Campbell, Wiggins 2013: 460) Това дава стимул да вярваме, че разсъжденията, направени в този наш скромен текст, се движат в правилната посока. Но, както споменах и по-горе, обучението на студентите по народно пеене във висшите педагогически специалности ще бъде обект на моя бъдеща научна разработка.

Второ, като част от новия подход на изучаване на народни песни в предучилищния образователен етап, всички български народни песни и детски народни игри е необходимо да се пеят не само по време на задължителните педагогически ситуации, а и в допълнителни форми, където децата да имат възможност да пеят и да играят, защото знаем, че основна форма на взаимодействие в детската градина е играта. Другият положителен резултат от вокалната практика на децата неизменно работи за подобряване и обогатяване на речевите им умения – пеейки, те се учат

да говорят правилно, защото пеенето в група е най-удобният начин всички деца да бъдат обединени, освен да пеят интонационно вярно, но и да овладяват нови думи, да развиват своите речеви умения.

Трето, при новия подход на изучаване на народните песни би било добре комуникациите с аудио и видео източник да бъдат сведени до минимум, защото най-успешният начин за разучаване на народни песни (а и не само на тях) е от глас, както се е осъществявало в миналото, а не от запис. Според Трендафил Миланов „решаващо значене за развитието на музикалните способности на децата имат условията и музикалната среда, в която те живеят през първите 3-4 години." (Миланов 1979: 117) В допълнение Назайкински споделя: „Детето свързва пеенето на околните: майка, брат, сестра, като чрез тях диференцира отделните елементи на звученето – регистри, динамични отсенки, темброви разлики и др." (цит. по: Миланов 1979: 118) В своята книга Манова-Томова цитира Виготски: „Най-благоприятното време за въздействие, за формиране и възпитание, е времето, в което съответните функции са в процес на съзряване. Когато дадена функция е завършила съзряването си, тя не се поддава на големи изменения. Следователно може да се предполага, че всичко, което се посее в този период, дава богата жътва в по-късна възраст." (цит. по: Миланов 1979: 75)

В наши дни, освен в семейната среда, децата прекарват по-голяма част от времето си в детската градина. Ето защо, липсата на умения за пеене у музикалните ръководители би довела до духовно и нравствено ограбване на децата, което да ги лиши от възможността да се докоснат до един от най-красивите компоненти на традиционната култура – песента.

Четвърто, несъмнено, трябва да бъде направена промяна и по отношение на допълнителните педагогически ситуации, които Наредба 5/2016 г. заявява. За съжаление, без да имам доказателствен материал, а просто споделени коментари от страна на колеги – музикални

ръководители (на този етап), бих могла да вярвам, че тези допълнителни форми се случват епизодично, при подготовка на даден празник – Баба Марта, Великден и пр. Няма утвърдена практика за провеждане на допълнителните форми на взаимодействие и по време на учебната година, и през летния период, който обхваща времето от 1 юни до 14 септември, което е 20% от цялата година.Това до голяма степен ощетява децата, защото тогава те са най-свободни да се занимават с допълнителните форми, да пеят и играят народните детски игри и песни, които да обогатят речта им, да развиват тяхната моторика и социални компетентности и да ги приобщят към традиционната българска култура.

Пето, редно би било да се увеличи броят на зададените по Наредба 5/2016 г. **минимум 11 народни песни (от първа до четвърта група).** Според мен би било полезно да се изгради стройна система от примерен песенен репертоар (във вид на сборник с компактдиск към него) от народни песни за всяка група, като се спазват определени критерии за вид народни песни, които да се изучават, и задължително да се приложи (за улеснение на музикалните ръководители) звуков файл (изпълнен а капела или под съпровод на характерен за региона музикален инструмент) и текст, със задължително съобразяване на диалектното произношение. Това би довело до:

1. Избягване на използването на неадекватни източници, демонстриращи народните песни с неправилно за народното пеене звукоизвличане;
2. Възприемане на песенния образец а капела или с най-подходящия за определения регион битов инструмент;
3. Използване на правилното произношение на текста на дадената песен;

4. Подпомагане работата на музикалния ръководител, който ще има яснотата как да демонстрира песента на децата – звукоизвличане, художествен текст, характерни за песента певчески прийоми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изучаването на българските народни песни в предучилищния етап е много важен елемент от цялостното възпитание на децата от 3 до 6-7 годишна възраст. Да пееш народни песни е на пръв поглед лесна задача, но разгледано с критично внимание и нужните знания, базирани на предучилищната педагогика, музикалната и в частност вокалната педагогика и етномузикологията, ще осъзнаем, че крие множество рискове от грешки, допуснати поради липса на добра педагогическа подготовка и мотивация от страна и на дългогодишни, и на бъдещи възпитатели и музикални ръководители. Ето защо е важно, първо, висшите училища, предлагащи обучение на възпитатели и музикални ръководители в детски градини, да съобразяват своите учебни планове и да ги адаптират по иновативен начин, подходящ за съвременните особености и потребности на децата, съобразени с основните критерии, изискващи правилен начин за постигане на съответната цел и задача. Една от основните препоръки на настоящия труд е да акцентира върху увеличаване на практическите упражнения на студентите от педагогическите специалности. Те трябва да овладеят по възможно най-добрия начин вокалните образци, които следва да преподават в своята педагогическа практика.

На второ място, но не по важност, е редно да се изгради нова, стройна система за подбор на песенния материал, като се избягват непознати за преподавателя източници, а се следва предварително подбрана и утвърдена система от народни песни (изготвена от национално признати, компетентни вокални педагози и етномузиколози).

Трето, препоръчително е изучаването на народните песни да се осъществява и в задължителните, и в допълнителните педагогически ситуации, **като се обхващат всички деца без изключение** и пеенето да бъде водещо в работата на музикалния ръководител, който да подхожда с особена критичност първо към своето изпълнение – като звукообразуване и произношение, а след това да изисква същото и от децата. Не на последно място е важно да подчертаем, че е задължително присъствието на детските песни-игри, част от детската песенно-игрова култура, които развиват мотриката, обогатяват речта и допринасят за възпитаване на първи опити за екипност при изпълнение на определена задача. Да не забравяме, че, както няколко пъти подчертахме по-горе, най-добрата форма на взаимодействие в тази ранна възраст е играта. Ето защо, чрез песента и играта децата осъществяват латентни метавръзки с други дисциплини – развиват речта си, мотриката, учат се да броят, изграждат естетически усет и обогатяват духовните си и емоционални усещания.

В настоящата статия представихме един нов поглед към изучаването на българската народна песен в предучилищния период от обучението на децата. Той е базиран на пет основни компонента, съблюдаването на които от една страна би създало мотивация у музикалните ръководители към повишаване на практическото им участие по време на задължителните и допълнителните ситуации, а, от друга – би обогатило възприятията и духовните връзки с традиционната култура у децата. На база на описаните нови педагогически подходи, бихме могли да отправим поглед към бъдещо изследване, което да бъде изцяло посветено на обучението по народно пеене на студентите от всички педагогически специалности и промените, които биха могли да бъдат направени с цел подобряване методите и начините за изучаване на български народни песни в предучилищния период.

ЛИТЕРАТУРА

Борисова, А. (2014). Етапност при овладяването на орнаментиката в обучението по народно пеене. Велико Търново. **// Borisova, A. (2014**). Etapnost pri ovladyavaneto na ornamentikata v obuchenieto po narodno peene. Veliko Tarnovo.

Живков, Н. (1887). Детинска мъдрост. Ръководство за възпитание и обучение на децата от люлката до 3 години в дома и от 3 до 7 години в училището. Варна, 9. 8. // **Zhivkov, N. (1887).** Detinska madrost. Rakovodstvo za vazpitanie i obuchenie na detsata ot lyulkata do 3 godini v doma i ot 3 do 7 godini v uchilishteto. Varna, 9. 8.

Кабалевски, Д. Б. (1976). Основни принципи и методи на експериментална програма за общообразователно училище. С: Музика. № 1, 17-31. **// Kabalevski, D. B. (1976).** Osnovni printsipi i metodi na eksperimentalna programa za obshtoobrazovatelno uchilishte. S: Muzika. № 1, 17-31.

Манова-Томова, В. (1974). Психологическа диагностика. С.: НИ. // **Manova-Tomova, V. (1974)**. Psihologicheska diagnostika. S.: NI.

Марчевска, С. (2018). Традиционната детска песенно-игрова култура в предучилищното музикално възпитание. **Велико Търново:** ДАР-РХ// **Marchevska, S. (2018).** Traditsionnata detska pesenno-igrova kultura v preduchilishtnoto muzikalno vazpitanie. Veliko Tarnovo: DAR-RH.

Миланов, Т. (1979). Към нови основи на музикалното възпитание. София: Музика **// Milanov, T. (1979).** Kam novi osnovi na muzikalnoto vazpitanie. Sofia: Muzika.

Назайкински, Е. (1977). Музикални възприятия и реч. Бюлетин „Музикални хоризонти", С.: СМД. // **Nazaykinski, E. (1977).** Muzikalni vazpriyatiya i rech. Byuletin „Muzikalni horizonti", S.: SMD.

Назайкински, Е. (1977). Музикалните възприятия на децата от ранна възраст. Бюлетин „Музикални хоризонти." С.: СМД. // **Nazaykinski, E. (1977).** Muzikalnite vazpriyatiya na detsata ot ranna vazrast. Byuletin „Muzikalni horizonti". S.: SMD.

Наредба № 5 от 3 юни 2016 г. за предучилищното образование. // Naredba № 5 ot 3 yuni 2016 g. za preduchilishtnoto obrazovanie.

Самоковлиева, М. (2007). Децата в българските народни обреди. Сливен. // **Samokovlieva, M. (2007).** Detsata v balgarskite narodni obredi. Sliven.

Стоин, В. (1924). Музикалното възпитание у нас. Учителска мисъл, V, 4-5, 161-162. //
Stoin, V. (1924). Muzikalnoto vazpitanie u nas. Uchitelksa missal, V, 4-5, 161-162.
Campbell, P. , Wiggins, T. (2013). Childrens's musical cultures. Oxford University Press.
Merriam, A. (1964). The Anthropology of Music. Evanston, I 11: Northwestern University Press.

гл. ас. д-р Ана Борисова Стефанова
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий"
a.borisova@ts.uni-vt.bg